

מבט על, גיליון 959, 31 ביולי 2017

ישראל ויהדות אמריקה: לצעוד לאחור משפת המצוק

דניאל שפירן

הסערה סביב ההחלטות האחרונות של ממשלת ישראל ביחס לכותל המערבי והצעת חוק הגיוור מבליטה מחלוקות מרכזיות בין ישראל ליהדות התפוצות. המשבר הפתיע רבים מהמנהיגים בישראל, דבר המעיד לכשעצמו על נתק עמוק בין ההנהגה הישראלית שקשובה לבחריה, לבין הגישות של קולות בולטים ביהדות ארצות הברית. קשה להתעלם מהכעס ומתחושת הבגידה הרווחים כיום בקרב קהילות יהודיות באמריקה. זהו מצב עדין, שדורש טיפול זהיר בידי המנהיגים בשני הצדדים על מנת למנוע מישראל ומתומכיה להידרדר לסף תהום של פיצול בלתי- הפיך.

למקומות הקדושים בירושלים יש השפעה אסטרטגית אדירה, המנוגדת ניגוד גמור לנוכחותם הפיזית הצנועה. האירועים שהתרחשו בעקבות הירי בשני השוטרים הישראלים בהר הבית רק מחדדים אמת זו.

גם ההתנהלות בסוגיית הכותל המערבי, שפרצה לפני כחודש, היא רבת חשיבות. החלטתה של ממשלת ישראל לבטל את מתווה ההסדר שסוכם עם הזרמים הליברליים של נציגי היהדות והתפוצות להקמת רחבה שלישית בכותל לתפילה שוויונית, הביאה לפרוץ משבר המאיים לטלטל את עצם יחסיה של ישראל עם קהילות התפוצות. בראשן הקהילה היהודית האמריקנית, שתמיד ניצבה איתנה בשמירה על יחסים הדדיים בין ארצות הברית לישראל. במקביל, המשבר החרף בשל החלטת ממשלה נוספת ונפרדת לקדם את חוק הגיוור - העלול להטיל ספק בתוקפם של גיורים שמבצעים רבנים רפורמים וקונסרבטיבים בחו"ל ולהציב בעיה בפני אותם יהודים שיגיעו לישראל.

אם נניח לרגע בצד את השיקולים שהביאו להחלטות ממשלת ישראל, עצם הוויכוח בנושאי הכותל והגיוור הוא ביטוי של לב המחלוקת ביחסי ישראל והתפוצות. הישראלים רואים עצמם כמי שחיים במוקד החיים היהודיים ולכן הם עשויים לתהות לנוכח התעקשותם של יהודים שאינם מתגוררים בישראל לחוש זכות להשפיע על החלטות של ממשלות ישראל, שהן נגזרות מהמציאות של הפוליטיקה הישראלית. למרות נוכחותם הגוברת בישראל של הזרמים הליברליים של היהדות, הם נתפסים עדיין כנטע זר, וישראלים רבים – אורתודוקסים וחילוניים גם יחד – אינם מתחברים אליהם. את גישת הישראלים ניתן לסכם על פי רוב בעצה המעשית: אם אתם רוצים להשפיע על המצב בישראל, בואו לגור כאן. אולם, ליהודי התפוצות מכאיבה המחשבה שמדינת ישראל, שבעיניהם (וגם בעיני ישראל כפי שהיא מעידה על עצמה) היא מייצגת את כלל עם ישראל, תפעל נגד האינטרסים שלהם. לטענתם, הקהילות היהודיות בתפוצות תומכות בישראל בדרכים מעשיות

ופוליטיות, לרבות בהגנה עליה מפני מסע הדה-לגיטימציה נגדה, והנה כעת ישראל פועלת לדה-לגיטימציה שלהם.

ביטול הסכם הכותל, שהיה תוצר של משא ומתן מתיש שנמשך כמעט ארבע שנים, מעלה שאלה קריטית נוספת בקרב יהודי התפוצות: האם הם יכולים לסמוך על ההנהגה הישראלית?

כפי שניתן היה להבין מדברים חריפים שהשמיעו המנהיגים היהודים באמריקה וממסע השתדלנות הנמרץ שהובילו מיד לאחר קבלת ההחלטות, הרבה מוטל כאן על הכף. כאשר יהודים בארצות הברית מרגישים שממשלת ישראל כבר אינה מוקירה ומכבדת את יהדותם, כמה זמן יוכלו להמשיך ולהעניק לה תמיכה עקבית? מתחים כאלה אך מחריפים את המגמות הקיימות בקרב יהודים אמריקאים צעירים, המרחיקים עצמם מישראל, ומסכנים את אחד מעמודי התווך החזקים ביותר של תמיכה בשותפות האסטרטגית בין ארצות הברית לישראל.

ובנוסף, בימים אלה נשמעים בירושלים כמה קולות משפיעים, גם אם אינם בהכרח מייצגים, הטוענים כי ישראל אינה צריכה להיות מוטרת ממגמות אלה. לשיטתם של הדוברים, ישראל כבר ממילא מאבדת את נאמנותם של יהודים אמריקאים צעירים וליברלים. כמו כן, שיעור נישואי התערובת מלמד כי רבים מילדיהם ונכדיהם של הרפורמים והקונסרבטיבים כבר לא יהיו יהודים, ולכן ישראל צריכה להניח לזרמים אלה ללכת לדרכם, או לפחות לא להתאמץ לרדוף אחריהם. האוהזים בעמדה זו מאמינים שישראל תסתדר היטב בעזרת בסיס התמיכה שלה בקרב הקהילות היהודיות האורתודוקסיות והאוונגליסטיות - שיקול שבעידן הנשיא טראמפ הוא אפילו משכנע יותר, שכן אוכלוסיות אלה נוטות להצביע לרפובליקנים.

אולם, קו מחשבה זה אינו נבון מבחינה פוליטית ואף מפוקפק מבחינה מוסרית. כאשר המטוטלת של הפוליטיקה האמריקאית תחזור לצדה השני, ההגנה הטובה ביותר על היחסים בין ארצות הברית לישראל תישמר אם ישראל תשכיל לשמור על הבסיס המסורתי של תמיכה דו-מפלגתית בה. הגדרתה העצמית של ישראל כמדינת הלאום של כל העם היהודי לא תצא נשכרת ממחיקת הקהילה היהודית הגדולה ביותר בתפוצות, גם אם קהילה זו מתמודדת עם סוגיות של המשכיות. ואכן, משרד התפוצות הישראלי משקיע מיליוני שקלים בניסיון לסייע במאמצים לשמור על קשר עם הדור הצעיר של יהודי התפוצות, בעיקר בארצות הברית.

במקביל להתקדמות הניסיונות לפתור את המשבר יש לשים לב ללקחים שכבר ניתן להפיק ממנו. היו גורמים ישראליים רשמיים שחשו שהזרמים הליברלים ניסו להטות את תוצאות המשא ומתן בנושא הכותל ולהפוך אותן להכרה רשמית וראשונה של ממשלת ישראל בתנועות הרפורמיות והקונסרבטיביות, וזאת בזכות המושבים שניתנו לתנועות אלה במועצת המנהלים של מקום התפילה החדש. גורמים אלה טוענים כי מזכיר הממשלה דאז, אביחי מנדלבליט, הבהיר לכל הצדדים כי הסכם הכותל אינו כרוך בהכרה רשמית וכי טענות בניגוד לכך כמעט כפו על הפוליטיקאים החרדים להתנגד להסכם, ובכללם שר הדתות ממפלגת ש"ס, שחתימתו חיונית לאישור ההסכם ומשום כך הייתה לו למעשה זכות וטו.

על הגורמים הרשמיים בישראל להבין שהיחסים המתוחים בעת הזו בין ישראל ליהודי ארצות הברית לא ישוקמו באמצעות חידוש השיחות בנושא הכותל מנקודת ההתחלה. כן אין זה מציאותי או סביר לצפות שהצדדים לעסקה יסכימו ליישום חלקי בלבד, קרי הרחבה פיזית של אתר התפילה (שגם הוא נעשה ללא התייעצויות נאותות), בשעה ששני גורמים קריטיים אחרים - הכניסה

הישירה מרחבת הכותל וסוגית מועצת המנהלים – יישארו ללא מענה ורק "יידונו". עסקה היא עסקה. היא נשארת על כנה גם אם אחד הצדדים נתקל בקושי פוליטי ליישם אותה, כפי שקרה בעקבות שטף הביקורת בבלוגים החרדיים ובטוויטר. העיקרון שחייב יהיה להנחות את השיחות שהשר צחי הנגבי התבקש להוביל, הוא שהעסקה תיושם במלואה כפי שהוסכם, ואילו הדיון יתמקד בשאלה אילו רכיבים ניתן להוסיף כדי להקל על המנהיגים החרדים להסיר את התנגדותם לה. כל מהלך פחות מזה יעמיד בספק רב את עצם הסיכוי לקיומן של שיחות כאלה. אם היענות לבקשה של ממשלת ישראל להימנע זמנית מהצהרות פומביות בנושא תביא לכך שהביצוע ימשיך, בליווי תכנית אמינה עד להשלמתו המלאה, יהיה זה מחיר שסביר שהתנועות הרפורמית והקונסרבטיבית יהיו מוכנות לשלם.

בסוגית חוק הגיור, ההסכמה שהושגה כעת בדבר שישה חודשי השהייה היא צעד חכם, שמעניק זמן להרגעת הרוחות ולמינוי ועדה שתנסה להתמודד עם המשבר. על הוועדה (אם וכאשר תתמנה) להיות רחבה ולחתור לפתרונות מוסכמים. בעקבות הידיעה שלפיה הרבנות הראשית מנהלת "רשימה שחורה", השוללת מעשרות רבנים רפורמים, קונסרבטיבים ואורתודוקסים בתפוצות את הסמכות לקבוע לגבי מעמדם היהודי של חברי הקהילה שלהם, יצוין שכל פתרון בסוגיית הגיור שיותיר מצב זה על כנו לא יהיה קביל. ייתכן שהמענה לחששות לכאורה לגבי עובדים זרים המבקשים אזרחות, שהם שהולידו את החקיקה המוצעת, יהיה פיקוח מוסכם, שיאפשר בדיקה של המועמדים לגיור ושל הגיורים עצמם, וכך ייתר הצורך בחקיקה חדשה. על הוועדה לבחון מגוון אפשרויות, לרבות כאלה שאינן מחייבות חקיקה, בדומה לרעיון שלעיל.

המשבר סביב הכותל וחוק הגיור תפס רבים מהמנהיגים הפוליטיים הישראלים בהפתעה - עובדה שיש בה כדי ללמד על הנתק העמוק שבין המנהיגים הישראלים, המגיבים לבוחרים בישראל, לבין עמדותיהם של מנהיגים ופעילים יהודיים באמריקה. כל מי שמבלה בימים אלה בקהילות היהודיות באמריקה אינו יכול שלא לשים לב לקולות המביעים כעס, שאט נפש ותחושות של בגידה אישית. זהו רגע נפיץ, המחייב טיפול זהיר מצד מנהיגי שני הצדדים, על מנת למנוע מישראל ומתומכיה המובילים פילוג העלול להיות בלתי הפיך.